

ภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นก่อน พ.ศ. 2538

เรื่องสั้นในประเทศไทยมีพัฒนาการมาจากการแต่งนิยาย นิทานเดิม ประกอบด้วยอิทธิพลตะวันตกทำให้เกิดเป็นงานเขียนที่มีลักษณะบางประการแปลกใหม่ไปจากนิยายนิทาน¹ เช่น ท่วงทำนองการแต่ง วิธีการเล่าเรื่อง กลวิธีการแต่งและแนวคิด อันมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมจริง และมีการสะท้อนปัญหาหรือแสดงความคิดเห็นที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

เรื่องสั้นที่ถือว่าเป็นเรื่องสั้นเรื่องแรกคือ *สนุกนิณี* ของ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ตีพิมพ์ในหนังสือ *วชิรญาณวิเศษ* เมื่อ ปี. พ.ศ. 2427² มีลักษณะเป็นเรื่องแต่งตะวันตกที่ยังใหม่ต่อสังคมไทย กล่าวคือ ผู้แต่งนำเรื่องพระภิกษุวัดบวรนิเวศมาเป็นตัวละคร ฉากก็เป็นฉากที่วัดบวรนิเวศ พระภิกษุหลายรูปปรารภกันเรื่องลึกลับออกเป็นฆราวาส บางรูปจะรับราชการ บางรูปประกอบอาชีพการค้า และบางรูปจะลี้ภัยไปมีครอบครัว การสนทนาเป็นเรื่องคุยกันพอสนุกสนาน มีลักษณะสมจริงสมจัง แต่เพราะความสมจริงสมจังของเรื่องทำให้เกิดความขัดแย้งเนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ อธิบดีสงฆ์วัดบวรนิเวศขณะนั้น ทรงน้อยพระทัยเพราะล้าคัญว่ากรมหมื่นพิชิตปรีชากรแต่งหนังสือประจานให้ร้ายวัด เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นพิชิตปรีชากรจึงหยุดเขียนเรื่องต่อเพื่อต้องการยุติข้อขัดแย้งนั้น³

การที่ *สนุกนิณี* ไม่ได้จบเรื่องลงอย่างสมบูรณ์ บทสนทนาขาดหายไป และยังทิ้งข้อความว่า “เรื่องนี้จะมีต่อไป” ดูจะเป็นเจตนาของผู้แต่งในอันที่จะแต่งต่อ หากแต่บังเอิญเกิดเหตุเสียก่อน ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้คิดโต้แย้งว่า *สนุกนิณี* น่าจะไม่ใช่เรื่องสั้นเรื่องแรกของไทยเพราะมีเนื้อความไม่สมบูรณ์ สุนทรรัตน์ เสรีวัฒน์ มีความเห็นว่าเรื่องสั้นเรื่องแรกน่าจะได้แก่เรื่อง *พระเปี้ยให้ทานธรรม* เพราะมีเนื้อเรื่องจบลงอย่างสมบูรณ์ และมีองค์ประกอบตามลักษณะของเรื่องสั้นครบถ้วน

อย่างไรก็ดี ในทัศนะของผู้วิจัย ถือว่า เรื่อง *พระเปี้ยให้ทานธรรม* เป็นเรื่องสั้นเรื่องแรกของไทย ด้วยมีองค์ประกอบของเรื่องสั้นครบถ้วน สิ่งที่ขาดไปก็คือ กลวิธีในการแต่งเรื่องให้ชวนอ่านชวนติดตาม (ซึ่งผู้วิจัยมิได้ถือว่าเป็นองค์

¹ รัตนฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : รามคำแหง, 2537), หน้า 66.

² เรื่องเดียวกัน.

³ สุมาลี วีระวงศ์, *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. 2417-2453* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร), หน้า 33.

ประกอบของเรื่องสั้น) ก่อนเรื่องนี้ แม้จะมีเรื่อง "ราตรีวันสิ้นปี" และ *สนุกนิ์นิก* แต่ทั้งสอง 2 เรื่องยังมีเงื่อนไขบางประการที่ผู้วิจัยไม่รับว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องสั้นเรื่องแรกของไทย *สนุกนิ์นิก* นั้นขาดแก่นเรื่องซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเรื่องสั้น⁴

เรื่อง *พระเปี้ยให้ทานธรรม* ตีพิมพ์ในหนังสือ *วชิรญาณวิเศษ* พ.ศ. 2427⁵ เป็นเรื่องขบขันล้อเลียนพระภิกษุ เนื้อเรื่องจบลงอย่างสมบูรณ์ มีลักษณะอย่างเรื่องสั้นในสมัยนั้น มีโครงเรื่อง จากแก่นเรื่อง การสร้างตัวละครที่สมจริง และจบเรื่องโดยเสนอแก่นเรื่องชัดเจน

อย่างไรก็ตาม พิทยา ว่องกุล มีความเห็นว่าเรื่องสั้นเรื่องแรกน่าจะได้แก่เรื่อง *นายจิตรนายใจสนทนากัน* โดยพิจารณาจากเวลาที่เรื่องนี้ปรากฏและความสมบูรณ์ของเรื่องสั้น

จะเห็นว่า *นายจิตรกับนายใจสนทนากัน* มีลักษณะของเรื่องสั้นที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ มีจุดมุ่งหมายของเรื่องที่แฉดล้อมปัญหาและบทบาทคาถาขิลและขมวดปมในตอนท้ายว่าไซ้จะดีแท้ไปเสียทุกคน⁶

เรื่อง *นายจิตรกับนายใจสนทนากัน* ของ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุญนาค) ตีพิมพ์ในหนังสือ *ดรุโณวาท* พ.ศ. 2417⁷ กล่าวถึงการทำงานในระบบราชการ การวิพากษ์วิจารณ์บุคคลที่คอยควบคุมตำแหน่งสำคัญในส่วนต่างๆ อันเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยนั้น ตัวละครในเรื่องนี้เป็นคนที่มีอยู่จริง เรื่อง *นายจิตรนายใจสนทนากัน* กลายเป็นเรื่องที่อื้อฉาวขึ้นมา เพราะคำพูดของตัวละครพาดพิงไปถึงเจ้าพระยามหิทรศักดิ์ธำรง บิดาเจ้าจอมมรกต ในรัชกาลที่ 5 ในทางไม่งาม อีกทั้งยังกระทบกระเทือนต่อพระเกียรติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ อธิบดีสงฆ์วัดบวรนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความที่เขียนว่า "เมิดดี" นั้นได้ล่วงละเมิดเอาเบื่องยุคลบาทพระจุลจอมเกล้าฯ โดยตรงทีเดียว⁸ และท่านผู้นี้ได้ถวายฎีกาให้ตั้งกรรมการสอบสวนเป็นการภายใน เพื่อหาตัวผู้เขียนจนกระทั่งได้ทราบว่าท่านผู้นี้คือ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ซึ่ง

⁴ สุดารัตน์ เสรีวัฒน์, *วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทย ตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475*, เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 212, กรมการฝึกหัดครู, 2522, หน้า 76.

⁵ รัตนทัตย์ สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 67.

⁶ พิทยา ว่องกุล, *อัญมณีแห่งวรรณกรรมไทย*, (กรุงเทพฯ : ดอกมะลิ, 2533), หน้า 122.

⁷ สุมาลี วีระวงศ์, *ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. 2417-2453*, หน้า 34.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

โทษที่ได้รับคือการลงบทดำเนินโทษในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา โดยไม่ระบุตัว และภาคทัณฑ์ไว้⁹ หลังจากนั้นท่านก็ได้ร่วมมือไปจากการเขียนนิทาน และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์ *ครูไฉน* วัตต้องปิดตัวไปในที่สุด

ไม่ว่าข้อยุติของการกำหนดว่าเรื่องสั้นเรื่องแรกของไทยจะเป็นเรื่องใดก็ตาม แต่จากเนื้อหาของเรื่องสั้นทั้ง 3 เรื่อง พบว่ามีเนื้อหาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์อยู่ทั้ง 3 เรื่อง สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาอยู่ไม่น้อย

ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องสั้นมีจำนวนมากขึ้นและมีขนาดยาวขึ้น มีการพัฒนากลวิธีการแต่งให้ซับซ้อนขึ้นจนคล้ายกับว่ากำลังจะมีการพัฒนารูปแบบไปเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้ว แต่เนื้อหาส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องที่เร้าอารมณ์ขัน และลีลาหลากหลายสะท้อนภาพสังคมไทยได้มากกว่าสมัยที่ผ่านมา¹⁰

การรับอิทธิพลจากตะวันตกทำให้เรื่องแต่งในช่วงนี้มีลักษณะแยกขาดจากนิทานพงศาวดาร หรือเรื่องเล่าแบบเก่าๆ อย่างเห็นได้ชัด และเรื่องแต่งหลายๆ เรื่อง สามารถนับเนื่องให้เข้ากับประเภทของเรื่องสั้นตามสมัยนิยมปัจจุบันได้เช่นเรื่อง *คุณย่าเพ็ง* ของ เขียวหวาน (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี)¹¹ สิ่งที่ทำให้เรื่องแต่งในช่วงเวลานี้ต่างจากร้อยแก้วแบบเดิมคือบรรยากาศใหม่ที่ผู้เขียนสอดแทรกความคิดเชิงวิจารณ์ การยั่วล้ออย่างเปิดเผย เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ร่วมสมัย ใช้ภาษาพูดและมีศัพท์ภาษาตะวันตกแทรก

เมื่อถึงช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องสั้นได้พัฒนาตนเองไปตามกาลเวลา จนในที่สุดเรื่องสั้นไทยในยุคบุกเบิกก็มาถึงจุดคงที่ในด้านรูปแบบและเนื้อหาจนกลายเป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีร้อยแก้วอย่างใหม่ของไทย ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2472¹² เรื่องสั้นส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักซึ่งแสดงให้เห็นถึงการคัดค้านค่านิยมการคลุมถุงชน เช่นเรื่อง *ฐานะกับความรัก* *ข้อสงสัย* และ *ตายแล้วเกิดใหม่* หลังจากนั้นก็มีพัฒนาการที่สมบูรณ์ขึ้นด้วยการแต่งต่อมาอีก 30 ปี¹³ นักเขียนที่มีชื่อเสียงโด่งดังในช่วงเวลานี้ ได้แก่ ศรีบูรพา ดอกไม้สด ก. สุรางคนางค์ มนัส จรรย์รงค์ ยาขอบ ไม้ เมืองเดิม แม่อนงค์ อิศรา อมันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹¹ เถลิง พันธุ์เถลิงอมร, *นวนิยายและเรื่องสั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์*, หน้า 237.

¹² รินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 67.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อิงอร สุวัฒน์ วรดิลก วิลาศ มณีวัต นิตยา นาฏยสุนทร อาจันต์ ปัญจพรรค์ ซึ่งเรื่องสั้นในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวการเขียนของ โอ เฮนรี่ และ กีย์ เดอ โมปัสซัง วางโครงเรื่องเป็นสูตรสำเร็จ¹⁴

อย่างไรก็ตาม จากสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลง การปกครอง การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายรัฐนิยมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และการก่อตั้ง "จักรวรรดิศิลปนิพนธ์" ซึ่งสด กุระมะโรหิตเป็นผู้ริเริ่ม ทำให้เนื้อหาของเรื่องสั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ มีเรื่องสั้นที่เน้นสะท้อนภาพของสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะงานเขียนของมนัส จรรย์รงค์ และ ไม้มือเมืองเดิม ที่ริเริ่มเขียนวรรณกรรมแนวหมกมุ่นและศรัทธากับอิศรา อมันตกุล ซึ่งจุดประกายการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและสังคม

ในบทนี้จะกล่าวถึงภาพสะท้อนของสังคมในเรื่องสั้นช่วงก่อน พ.ศ. 2538 โดยแยกพิจารณาภาพสะท้อนสังคมเมือง และภาพสะท้อนสังคมชนบทตามลำดับ

2.1 ภาพสะท้อนสังคมเมืองในเรื่องสั้น

ศรัทธาเป็นผู้จุดประกายความคิดในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมเมือง¹⁵ และส่งผลให้เกิดกระแสความคิดศิลปะเพื่อชีวิต ทำให้มีการนำเสนอวรรณกรรมที่นำเสนอการวิพากษ์วิจารณ์สังคมเมืองมากยิ่งขึ้น สังคมเมืองในเรื่องสั้นช่วงก่อนหน้านี้ มักปรากฏตัวในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของเรื่อง เช่นเป็นฉาก หรือเป็นตัวละครที่มีนัยแสดงภาพด้านร้ายของเมือง แต่ในเรื่องสั้นช่วงก่อนทศวรรษ 2490¹⁶ สังคมเมืองเริ่มปรากฏตัวในฐานะที่เป็นแนวคิดสำคัญของเรื่อง นำเสนอสภาพอันเลวร้ายและความอยุติธรรมในสังคม น้ำเสียงของผู้เขียนจะเป็นไปในลักษณะเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ได้รับความอยุติธรรม หรือเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ตกอยู่ในสภาพเลวร้ายมองเห็นแนวทางไปสู่สภาพที่ดีกว่า

งานเขียนตามแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตของศรัทธา ได้เปิดเผยให้เห็นสภาพที่แท้จริงของสังคมเมืองว่าเป็นสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย สังคมเมืองให้ประโยชน์เพียงคนมีเงินกลุ่มเล็กๆ ขณะที่คนจนต้องทุกข์ยาก เช่นเรื่อง *ขอแรงหน่อยเถอะ คำทวนรับคนพวกนั้น* และ *เขาดิน* ที่แสดงให้เห็นถึงความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไปในทางที่ดีขึ้น

¹⁴ เถกิง พันธุ์เกิงอมร, *นวนิยายและเรื่องสั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์*, หน้า 242.

¹⁵ อาริยา หุตินทะ, *ภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534-2536* (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 16.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เพื่อให้สังคมมีความเสมอภาค และเน้นให้ประชาชนผู้ใช้แรงงานตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง

อิสรา อมันตกุล เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการนำเสนอสภาพของสังคมเมืองอย่างจริงจัง อิสรา อมันตกุล นำเสนอปัญหาของสังคมเมืองและทัศนะของผู้เขียนที่มีต่อสังคมเมือง เช่นเรื่อง *เอื้องฟ้าม่วยกลืนสาบควาย* สะท้อนให้เห็นว่าสังคมเมืองเต็มไปด้วยการฉ้อฉลและความหลอกลวง รวมถึงความอยุติธรรมในรูปแบบต่างๆ สังคมเมืองเป็นสังคมที่นำกลัว ไม่เหมาะกับคนชนบท กรุงเทพฯไม่ใช่เมืองสวรรค์ดังคำเล่าลือ แต่เป็นนรกสำหรับคนชนบทที่ซื้อตรงและไม่รู้เท่าทันความคดโกงและความเอาัดเอาเปรียบของมนุษย์ด้วยกัน¹⁷

นอกจากนี้ เรื่อง *พระเจ้าคนละองค์ และ จักต้องไม่มีเยาว์ ทิวา คนที่สอง* ของ อิสรา อมันตกุล ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความยากจนที่ทำให้ผู้คนต้องดิ้นรนในเมือง โดยเฉพาะเรื่องหลังได้เสนอประเด็นเพิ่มเติมว่า ในสภาพสังคมอย่างกรุงเทพฯ ความยากแค้นในชีวิตอาจเป็นเหตุให้คนจนก่ออาชญากรรมเพื่อหารายได้มาประทังชีวิต นอกจากนี้ เรื่อง *ภราดรภาพ* และ *ปาฏิหาริย์แห่งแสงจันทร์* ยังเสนอทัศนะในการแก้ปัญหาความยากจนของคนในสังคมเมืองว่าหากคนในสังคมมีความรักความเมตตาให้กัน คนรวยและคนที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่าควรเกื้อหนุนคนจนทั้งทางวัตถุและความรักความเข้าใจ ปัญหาความยากจนก็จะหมดไป อีกทั้งเรื่อง *บุรุษบนยอดแก้วชั้น* และ *อาชญากรเหนือกฎหมาย* ก็ได้เสนอปัญหากรรมกรที่แสดงให้เห็นว่ากรรมกรทำงานไม่คุ้มค่าเหนื่อย ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับนายทุนและครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมของชนชั้นนายทุน¹⁸

ช่วงปี พ.ศ. 2490-2495 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามนำเอาพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 กลับมาใช้อีกครั้ง เพื่อปราบปรามวงการหนังสือพิมพ์ ทำให้นักเขียนจำนวนมากถูกจับในข้อหากบฏภายในราชอาณาจักร หรือที่เรียกกันว่ากบฏสันติภาพ¹⁹ ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวเข้ามามีอำนาจแทน ระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 เป็นปีแห่งความมืดมนทางปัญญา เพราะรัฐบาลมีนโยบายชาวนาสุด จึงมีการกวาดล้างจับกุมบรรดานักเขียนฝ่ายซ้ายอันได้แก่นักเขียนกลุ่มก้าวหน้า และนักหนังสือพิมพ์หัวรุนแรงทั้งหลาย หนังสือพิมพ์ถูกปิด แท่นพิมพ์ถูกล่ามโซ่ และไม่อนุญาตให้ออกหนังสือพิมพ์ใหม่ ด้วยเหตุนี้ทำให้แนวโน้มการเขียนวรรณกรรมของ

¹⁷ มงคล พูนเพิ่มสุขสมบัติ, *วิเคราะห์เรื่องสั้นของอิสรา อมันตกุล*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524), หน้า 241.

¹⁸ อารีญา นุตินทะ, *ภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534-2536*, หน้า 19.

¹⁹ เสถียร จันทิมาธร, *คนเขียนหนังสือ* (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2527), หน้า 91.

เมืองไทยเปลี่ยนไปจากความพยายามจะใช้วรรณกรรมเพื่อรับใช้สังคมไปสู่ “งานเพื่อเงิน” เพื่อความปลอดภัย งานเขียนประเทืองปัญญาจึงหายไปจากห้องตลอด ในขณะที่งานเขียนประเทืองอารมณ์ดีตลาดแทน จนกระทั่งหลังอนิจกรรมของจอมพลสฤษดิ์ เหตุการณ์ต่างๆ จึงคลี่คลายลง²⁰

งานรวมเรื่องสั้นชุด ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย ที่มีสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ เป็นงานที่รวบรวมเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์ในวาระต่างๆ และกระจายตัวตามหน้านิตยสารและสิ่งพิมพ์ให้รวมอยู่ในที่เดียวกัน สะท้อนแง่มุมต่างๆ ของสังคมในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2507-2518 ได้ค่อนข้างครบถ้วน²¹ เรื่องสั้นได้สะท้อนแง่มุมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพจิตใจของคนในสังคมเมืองเพิ่มขึ้นจากเรื่องสั้นยุคก่อนเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นความแตกต่างทางความเจริญระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้คนชนบทอพยพเข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำหรือศึกษาต่อ การแทรกแซงทางเศรษฐกิจจากต่างชาติ ความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนเมืองอันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นทำให้คนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด และสังคมทุนนิยมที่เน้นการสะสมความร่ำรวย วิถีชีวิตที่แก่งแย่งแข่งขันในสังคม ผู้คนเกิดความรู้สึกแปลกแยก สับสน ไม่พึงใจกับวิถีชีวิตของตนเอง และรู้สึกเป็นส่วนเกินของสังคม

เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเมืองเป็นศูนย์กลางแห่งความหวังของคนชนบท แต่เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่แล้ว กลับถูกชูดรีดเอาเปรียบ สังคมเมืองจึงเป็นสังคมที่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น มีความเจริญทางวัตถุแต่เสื่อมโทรมทางจิตใจ เช่น ผู้คนเห็นแก่ตัว แก่งแย่งแข่งขันสูง คนเมืองเป็นคนเสแสร้ง ไม่จริงใจ และมีจิตใจหยาบกระด้าง รวมทั้งสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งอบายมุขและเมืองคือสถานที่ชั่วยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม เรื่องสั้นชุดดังกล่าว มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพจิตใจ ความคิด และความรู้สึกของคนเมือง กล่าวคือ สังคมเมืองเป็นสังคมที่ทำให้คนรู้สึกเป็นส่วนเกินและแปลกหน้าต่อสังคม ความคิดความรู้สึกของคนเมืองคือความเหงา ว้าเหว่ แยกแยกต่อวิถีชีวิตของตัวเอง ชีวิตเป็นสิ่งน่าเบื่อ ไร้ความหมาย วิถีชีวิตมีแต่ความซ้ำซากและถูกชูดรีดจากนายทุนแต่ก็จำต้องอยู่ในระบบและปัญหาที่ประสบอยู่ไม่ได้รับการแก้ไข อันเป็นลักษณะสังคมแบบที่สุชาติ สวัสดิ์ศรีเรียกว่า “คนกินคน” กล่าวคือมีลักษณะสมัยใหม่ที่ทำให้คนกลายเป็นส่วนเกิน ไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและไม่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตทางแรงงานของคน ยิ่งคนทำงานหนักเท่าใด ก็จะถูกครอบงำ

²⁰ รินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 54.

²¹ อาริยา หุตินทะ, *ภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534-2536*, หน้า 20.

ด้วยโลกของวัตถุซึ่งผลิตมาด้วยแรงงานของตนเองมากขึ้นเท่านั้น และชีวิตก็มีชีวิตของเขาอีกต่อไป²²

เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 คนไทยตื่นตัวเรื่องการเมืองและสังคมมากขึ้น²³ หนังสือเปิดโปงความชั่วร้ายของสังคมและเผยแพร่ลัทธิความคิด ตลอดจนชักชวนให้ประชาชนผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบลุกขึ้นต่อสู้กับความอยุติธรรมของสังคมไทยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก เรื่องสั้นในช่วงนี้ยังสะท้อนสังคมคล้ายคลึงกับเรื่องสั้นในช่วงก่อนหน้า ได้แก่ เมืองเป็นดินแดนแห่งความหวังทางเศรษฐกิจของคนชนบทที่ยากจนและเดินทางมาทำงานในเมือง แต่แนวเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงการกดขี่ข่มเหงทางชนชั้นตามแนวความคิดสังคมนิยม นำเสี่ยงในการพูดถึงสังคมเมืองแสดงออกในเชิงวิพากษ์อย่างรุนแรง และมีการนำศัพท์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองมาใช้ในบทบรรยายด้วย เช่น “การเอารัดเอาเปรียบกันอย่างถึงที่สุด” หรือ “เพื่อเจอกับโลกที่นิยมความเจริญทางวัตถุ”²⁴

ในไม่ช้าการเมืองก็คุกคามเสรีภาพของวรรณกรรมอีกเช่นเคยเมื่อเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เกิดการปฏิวัติ²⁵ นโยบายของรัฐบาลยุคปฏิรูปการปกครองทำให้ความแบ่งบานของวรรณกรรมเหี่ยวเฉาลงในทันใด หนังสือทั้งบันเทิงคดีและสารคดีหลายฉบับกลายเป็นหนังสือต้องห้าม หนังสือพิมพ์ที่คัดค้านถูกปิด บรรยายกาศของวรรณกรรมกลับสู่ความมืดมนอีกครั้งพร้อมกับนิสิตนักศึกษาประชาชนกลุ่มหัวก้าวหน้าจำนวนมากหายไปจากเมือง การชะงักงันของวรรณกรรมเพื่อชีวิตเป็นไป 1 ปี หลังจากการรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศแล้ว วรรณกรรมเพื่อชีวิตก็กลับมาอีกครั้งหนึ่ง เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองเริ่มคลี่คลายเข้าสู่สภาวะที่ดีขึ้น นักเขียนซึ่งเคยสร้างงานในช่วงก่อนเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กลับมาสร้างงานใหม่และมีนักเขียนรุ่นใหม่หลายคนเกิดขึ้นทด

²² สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บทกล่าวนำ ความเป็นมาและกลุ่มความคิดของเรื่องสั้นไทยสมัยใหม่, ใน *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย*, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2518), หน้า 46.

²³ รินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 54.

²⁴ ไพโรจน์ บุญประกอบ, *วิเคราะห์เรื่องสั้นแนวการเมืองและสังคมในช่วง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526), หน้า 113.

²⁵ รินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 54.

แทนนักเขียนรุ่นเก่า และสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทสะท้อนปัญหาสังคม และแสวงหาความยุติธรรมในสังคมต่อไป²⁶

ในช่วง พ.ศ. 2521 เรื่องสั้นเริ่มสะท้อนสภาพสังคมเมืองที่แสดงให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งการซื้อขาย²⁷ เช่นเรื่อง *ในกระจก* ของ กรณ์ ไกรลาส เป็นเรื่องราวของชายหนุ่มที่สำเร็จการศึกษาวิชาชีพอครุและเดินทางเข้าเมือง แต่สอบแข่งขันเข้าทำงานไม่ได้ จึงต้องไปทำงานแสดงโชว์ทางเพศ เรื่องสั้นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเจ็บปวดแปลกแยกของคนในสังคมเมืองที่ต้องขายจิตวิญญาณของตนให้กับเงิน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งการค้าเต็มตัว ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนขายได้หากมีผู้บริโภค หรือในเรื่อง *คนบนยอดดึก* ของประภัสสร เสวิกุล มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขายเหตุการณ์คนกำลังจะฆ่าตัวตาย เช่น บริษัทประกันชีวิตเสนอขายกรมธรรม์ หรือสถานีโทรทัศน์เสนอสัญญาให้ตนได้เป็นผู้ถ่ายทอดเหตุการณ์ฆ่าตัวตาย แม้แต่การตั้งวงรับพนัน หรือแม่ค่านำสินค้ามาขายให้กับผู้มองดูเหตุการณ์คนกำลังจะฆ่าตัวตาย เรื่องสั้นเรื่องนี้สะท้อนความสัมพันธ์เชิงการค้าในสังคมเมืองที่ให้ความสำคัญกับการซื้อขายเหนือสิ่งอื่นใด

เรื่องสั้นในช่วงนี้เริ่มสะท้อนบทบาทของคนชั้นกลาง กล่าวคือการสะท้อนการตะเกียกตะกายดิ้นรนเพื่อสร้างฐานะและตำแหน่งของคนชั้นกลางที่ต้องมีวิถีชีวิตตามสูตรสำเร็จคือเรียนจบปริญญาตรี หางานบริษัททำ ตั้งรกรากในเมือง และตลอดชีวิตต้องต่อสู้แข่งขันกับตัวเองเพื่อให้ประสบความสำเร็จเหนือผู้อื่น เช่นเรื่อง *นักธุรกิจ* ของ ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกแปลกแยก แต่ความแปลกแยกดังกล่าวไม่ใช่ความแปลกแยกที่ถูกละทิ้งเอาเปรียบ หรือการใช้ชีวิตอันซ้ำซากน่าเบื่อในแต่ละวันเหมือนดังที่ปรากฏเรื่องสั้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา แต่เป็นความแปลกแยกที่ต้องมีวิถีชีวิตต่อสู้แข่งขันและตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา สภาพสังคมในช่วงนี้จึงไม่ใช่สภาพของ "คนกินคน" แต่เป็นสภาพของการต่อสู้แข่งขันเพื่อฐานะและตำแหน่งในสังคม

ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา เรื่องสั้นที่สะท้อนภาพของสังคมเมืองอันเป็นภาพของทุนนิยมสมัยใหม่ที่ทวีมากขึ้น²⁸ ส่วนเรื่องสั้นที่เสนอภาพผู้ยากไร้ในสังคมชนบทและเมืองลดจำนวนลง สาเหตุเนื่องจากมีกระแสวิจารณ์การเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตแบบสูตรสำเร็จ ซึ่งบาง

²⁶สายทิพย์ นุกุลกิจ, *วรรณกรรมปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2534), หน้า 32-33.

²⁷อารีญา นุตินทะ, *ภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534-2536*, หน้า 27.

²⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

ครั้งขาดศิลปะแห่งแล้งและไม่สมจริง²⁹ ทำให้นักเขียนพยายามหนีให้พ้นออกจากกระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิตในสูตรสำเร็จ โดยสร้างสรรค์ทั้งเนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่แปลกใหม่ออกไป เช่นการลดน้ำเสียงประณามชนชั้นนายทุน หรือการตีความวรรณกรรมเก่าเพื่อวิจารณ์สภาพสังคมปัจจุบัน นักเขียนนำเสนอเรื่องสั้นที่สะท้อนความเสื่อมโทรมของสังคมในแง่สภาพแวดล้อมทางกายภาพแทนการกดขี่ข่มเหงของนายทุน สภาพชีวิตของคนชั้นกลางทั่วไปที่ต้องทำงานนอกบ้านในวันธรรมดา วันหยุดก็พักผ่อนด้วยการชมรายการโทรทัศน์ หรือการแสดงทัศนคติของชนชั้นกลางที่มุ่งมั่นจะเลื่อนตำแหน่งทางสังคมของตนให้สูงขึ้น มีการวางแผนระยะยาวทั้งการเลือกคู่และการศึกษา หรือการหลีกเลี่ยงจากความพ่ายแพ้ในสังคมเมืองที่มีการแก่งแย่งแข่งขันสูง โดยการหลีกเลี่ยงไปอยู่ในโลกของอดีตที่ตัวเองเคยประสบความสำเร็จ หรือคนที่ต้องประกอบอาชีพเพื่อความก้าวหน้า ทำให้ทอดทิ้งบุพการี แล้วเกิดความรู้สึกยึดแย้งแต่ไม่สามารถหาทางออกให้กับตัวเองได้ บางเรื่องแสดงภาพของความขัดแย้งในจิตใจของคนที่ต้องต่อสู้อะไรบางอย่างที่มิชอบธรรม เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น กับการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ใช้ชีวิตในเมือง

เรื่องสั้นในช่วง พ.ศ. 2534-2538 นอกจากจะสืบต่อจากช่วงเวลาก่อนหน้า โดยนำเสนอเมืองที่เต็มไปด้วยความแก่งแย่งแข่งขัน การตะเกียกตะกายของคนเพื่อให้ไปอยู่จุดสูงสุดเหนือคนอื่น ยังสะท้อนให้เห็นว่าเมืองเป็นความหวังที่เป็นเพียงภาพลวงตาซึ่งชักนำให้คนในชนบทหลงใหลเข้ามาสู่เมือง ภาพลวงตาดังกล่าวคือความเจริญนานับการทั้งอาคารบ้านเรือน ชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกาย และความบันเทิง ชีวิตชาวเมืองเป็นชีวิตที่ทันสมัย สะดวกสบายไปด้วยวัตถุนิยม เช่นในเรื่อง *คนบ้านนอก* ของ ไพท ภูธา ตัวละครมากรุงเทพฯ เพราะอยากเห็นเรือ อยากดูเครื่องบินหรือตัวละครใน *นครบริโภคนิยม* ของ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ขึ้นชมกับการมาอยู่เมืองใหญ่ เพราะเมืองใหญ่สามารถใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางวัตถุอำนวยความสะดวกในทุกๆด้านซึ่งตัวละครเรียกว่า "ความทันสมัยสำเร็จรูป"

นอกจากนี้เรื่องสั้นยังสะท้อนให้เห็นว่าเมืองเป็นโลกของการเอาัดเอาเปรียบอันนำมาซึ่งผลประโยชน์ คนในสังคมเมืองไม่มีใครหลุดพ้นจากการเอาัดเอาเปรียบและการถูกเอาเปรียบไปได้ เนื้อหาในเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นว่า เจ้านายเอาเปรียบลูกน้อง ญาติเอาเปรียบญาติ เพื่อนเอาเปรียบเพื่อน รวมทั้งการถูกเอาเปรียบที่มองไม่เห็นตัวผู้เอาเปรียบ ผู้แข็งแรงที่สุดคือผู้อยู่รอด ส่วนผู้อ่อนแอกว่าจะถูกเอาเปรียบและตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น เรื่องสั้นที่สะท้อนการไล่ล่าเอาัดเอาเปรียบได้แก่เรื่อง *เหยื่อ* ของ นิรัคค์ดี บุญจันทร์ เรื่อง *ฆาตกร* ของ มานพ ถนอมศรี *อิสรภาพ* ของศิลา โคมฉาย *อนาภิขมา* ของ ฤดีเริงชัย *กระจกเงา* ของ จักรภัทร พงศ์ภัทระ เป็นต้น เรื่องสั้นดังกล่าว

²⁹ ดนยา วงศ์ธนะชัย, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 143.

ยังสะท้อนให้เห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเอาวัดเอาเปรียบกันก็คือ เงิน อำนาจของเงินสามารถทำให้ตัวละครเปลี่ยนนิสัย เช่นเรื่อง *อภิชาติ ละครโรงเก่า แบ่งปัน* และ *เขาคือมืออาชีพ* ที่นำเสนอความแตกต่างระหว่างอดีตและปัจจุบันของตัวละครอันเป็นผลมาจากอำนาจของเงิน

สังคมเมืองยังทำให้คนที่อาศัยในสังคมกลายเป็นคนแปลกแยก งานเขียนที่นำเสนอความแปลกแยกดังกล่าว มักใช้รูปแบบของกระแสสำนึก หรือการไม่เน้นโครงเรื่อง เช่นงานเขียนของ เลี้ยวจันทร์ แรมไพโร ในรวมเรื่องสั้นที่ชื่อ *โลกเฉพาะ* ซึ่งถ่ายทอดสภาวะทางจิตใจและแสดงความคิด อารมณ์ และความรู้สึก งานเขียนของเลี้ยวจันทร์มีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลสูง อันสะท้อนให้เห็นถึงความแปลกแยกโดดเดี่ยวในเมืองใหญ่ท่ามกลางฝูงชนมหาศาล

ส่วนงานเขียนของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ สะท้อนให้เห็นสภาพจิตใจอันป่วยไข้ของคนในสังคมในรูปแบบของงานแอบเสิร์ด (Absurd) อันสะท้อนให้เห็นถึงความไร้สาระของชีวิตท่ามกลางเมืองใหญ่ ไม่มีสิ่งใดเป็นสาระให้ยึดเหนี่ยว เช่นเรื่อง *ใต้หลังคา ทำดวงลมัจจุราช ผู้เจ็บป่วย*

นอกจากนี้เมืองยังเป็นแหล่งของปัญหาโสเภณีและส่งเสริมให้ปัญหาการค้าประเวณีดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง เช่นเรื่อง *วันหนึ่งที่ท่าเรือ* ของ กมลศักดิ์ ตั้งธรรมนิยม ที่แสดงให้เห็นสายตาของต่างชาติที่มองว่าประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งกามรมย์ และกรุงเทพฯคือเมืองหลวงแห่งกามรมย์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งของปัญหาอาชญากรรมด้วย เช่นเรื่อง *รองเท้าสั้นสูงในซอยเปลี่ยว* ของ ประภัสสร เสวิกุล ที่สะท้อนภาพของการเอาวัดเอาเปรียบกัน และสลับเป็นปอเกิดของอาชญากรรมทั้งปล้น ฆ่า ช่มชู้ หรือเรื่อง *ขอบคุณกรุงเทพฯ* ของ ศิลา โคมฉาย ที่เสนอให้เห็นว่ากรุงเทพฯเป็นแดนอันตราย เต็มไปด้วยฝูงโจร เพราะมีรายงานข่าวอาชญากรรมให้ประชาชนทั่วไปรับรู้ทุกวัน

กล่าวโดยสรุป เรื่องสั้นที่สะท้อนภาพสังคมเมืองเริ่มต้นมาจากการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง ในวรรณกรรมของศรีบูรพา และอิศรา อมันตกุล ในช่วงแรกเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมของคนในสังคม แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน โดยเฉพาะงานเขียนของ อิศรา อมันตกุล สะท้อนให้เห็นถึงความหลอกลวงและการเอาวัดเอาเปรียบในสังคม

ต่อมาหลังจากอนิจกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระแสของวรรณกรรมที่เคยมีดমনกลับฟื้นมาอีกครั้ง รวมเรื่องสั้น *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย* โดยมี สุชาติ สวัสดิ์ศรีเป็นบรรณาธิการ ได้สะท้อนให้เห็นถึงแง่มุมทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพจิตใจของคนในสังคมเมือง โดยนำเสนอให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมทุนนิยม วิถีชีวิตแก่งแย่งแข่งขันกัน ผู้คนเกิดความรู้สึกสับสนและแปลกแยก ไม่พึงปรารถนา กับชีวิตที่ซ้ำซากจำเจและเป็นส่วนเกินของสังคม อีกทั้งยังสะท้อนความหวังของคนชนบทที่อพยพเข้ามาสู่เมืองและถูกเอาวัดเอาเปรียบ วิถีชีวิตในเมืองจึงมีลักษณะ "คนกินคน"

หลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แนวความคิดแบบสังคมนิยมเป็นที่แพร่หลาย ทำให้เรื่องสั้นสะท้อนการกดขี่ข่มเหงทางชนชั้น โดยเฉพาะชนชั้นนายทุนที่เอาเปรียบผู้ใช้แรงงาน

กระแสดังกล่าวเฟื่องฟูจนเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้วรรณกรรมกลับมาซบเซาอีกครั้ง แต่หลังจากพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี นักเขียนกลับมาสร้างงานใหม่อีกครั้ง

ในปี พ.ศ. 2521 เรื่องสั้นสะท้อนภาพสังคมเมืองแบบใหม่ โดยเสนอให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งการซื้อขาย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนขายได้หากมีผู้บริโภค อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชนชั้นกลางที่ต้องใช้ชีวิตตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อแก่งแย่งแข่งขันให้ตนเองประสบความสำเร็จเหนือผู้อื่น ความแปลกแยกของคนในเมืองถูกนำเสนอในแง่ของความแปลกแยกที่ต้องดิ้นรนแข่งขันอยู่ตลอดเวลา

ช่วงเวลา พ.ศ. 2524 เรื่องสั้นสะท้อนภาพสังคมเมืองที่เป็นภาพของทุนนิยมสมัยใหม่ และนำเสนอปัญหาในชนบทลดลงอันเนื่องมาจากกระแสวิพากษ์วิจารณ์การเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตว่าเป็นสูตรสำเร็จ ทำให้ขาดความเป็นศิลปะและไม่สมจริง นักเขียนหนีจากสูตรสำเร็จดังกล่าวโดยการสร้างเนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่แปลกใหม่ออกไปโดยการลดน้ำเสียงประณามชนชั้นและหันมาให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมในสังคมเมือง โดยนำเสนอให้เห็นสภาพชีวิตในการทำงานของคนชั้นกลาง หรือแสดงทัศนคติของชนชั้นกลางที่ต้องการเลื่อนสถานภาพทางสังคมให้สูงขึ้น โดยการวางแผนเลือกชีวิตคู่ การศึกษา ผลจากการทำงานโดยไม่มีเวลาหยุดพักทำให้ทอดทิ้งบุพการี เกิดความรู้สึกขัดแย้งในตัวเองระหว่างคุณธรรมกับการเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน

ช่วงเวลา พ.ศ. 2534-2538 เรื่องสั้นสืบต่อเนื้อหาโดยนำเสนอเรื่องสั้นที่สะท้อนเมืองที่เต็มไปด้วยความแก่งแย่งแข่งขัน และสะท้อนปัญหาใหม่คือปัญหาของภาพลวงตาของเมืองที่ชักนำให้คนในชนบทเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เพราะมองเห็นความเจริญของอาคารบ้านเรือน ชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายและการแต่งกาย รวมถึงความบันเทิง เมืองยังเป็นดินแดนแห่งการเอาตัวรอด เปรียบ ผู้แข็งแกร่งที่สุดคือผู้อยู่รอด ส่วนผู้อ่อนแอกว่าจะถูกเอาเปรียบและตกเป็นเหยื่อ โดยมีอำนาจของเงินเป็นตัวแปรสำคัญ เรื่องสั้นในยุคนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าคนที่อาศัยอยู่ในเมืองกลายเป็นคนโดดเดี่ยวแปลกแยกท่ามกลางฝูงชน และชีวิตที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็นชีวิตที่ไร้สาระ ไม่มีแก่นสาร อีกทั้งเมืองยังเป็นแหล่งของโสเภณีและปัญหาอาชญากรรมอีกด้วย

2.2 ภาพสะท้อนสังคมชนบทในเรื่องสั้น

ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 จนถึงต้นรัชกาลที่ 6 เรื่องสั้นที่นำเสนอเรื่องราวของสังคมชนบทยังมีจำนวนไม่มากนัก เรื่องสั้นโดยส่วนใหญ่เน้นความบันเทิง นำเสนอเรื่องราวของความรัก หากจะมีเรื่องสะท้อนสังคมบ้างก็ไม่ใช่ประเด็นหลัก แต่เป็นเพียงความต้องการนำเสนอโครงเรื่องที่น่าไปสู่การหักมุมตอนจบเพื่อความสนุกสนาน เช่นเรื่อง *เกินคาด* ที่มีประเด็นของการหลอกลวง ตัว

เอกของเรื่องเป็นผู้ถูกหลอกให้ซื้อเพชร แต่มารู้ภายหลังว่าแท้จริงแล้วคือกระจกธรรมดา หรือ ตายยากตายเย็น ตายง่ายตายได้ ของ แสงทอง ที่เสนอประเด็นของความอดอยาก ตัวละครอดอยากยากจนข้นแค้นอย่างหนักจนไม่มีอะไรจะกิน จึงได้พยายามคิดจะฆ่าตัวตายด้วยวิธีต่างๆ แต่ก็ไม่ได้ตายสมใจ จนเมื่อมีเงินให้ทาน ก็เลิกคิดฆ่าตัวตาย แต่คิดว่าจะนำเงินอันน้อยนิดไปซื้ออะไรกินให้ได้มากที่สุด ในที่สุดก็ไปซื้อเม็ดแมงลักมากินจนหมดแล้วกินน้ำตาม วันรุ่งขึ้นชายผู้นี้ก็นอนตาย เพราะเม็ดแมงลักอัดทะลักออกมาจากร่างกายทางทวารต่างๆ จะเห็นได้ว่า แม้เนื้อเรื่องจะมีเรื่องของความยากจนเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่แท้จริง แล้วแก่นเรื่องกลับเป็นเรื่อง “ไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย” แต่เมื่อถึงที่ตาย เพียงสาเหตุน้อยนิดก็ทำให้ตายได้ นับเป็นการจบแบบพลิกความคาดหมายของผู้อ่านเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น

นวนิยายเรื่อง *แผลเก่า* ของ ไม้ เมืองเดิม ที่ได้รับการตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2478³⁰ ได้สร้างความแปลกใหม่แก่วงการวรรณกรรมไทย มีผู้กล่าวว่า “เนื้อหาของเรื่องและสำนวนโวหารคือเนื้อหาเป็นเรื่องราวของการชิงรักหักสวาทกันของ “นักเลงลูกทุ่ง” สำนวนก็เป็นลูกทุ่งร้อยเปอร์เซ็นต์เต็มด้วย ไม่เคยมีนักเขียนคนใดในอดีตนำมาเขียนมาใช้ก่อน”³¹ นอกจากนี้ ไม้ เมืองเดิม ยังเขียนนวนิยายและเรื่องสั้นไว้อีกหลายเรื่องในแนวเดียวกัน เช่น *บึง ขุนสร้าง กระต่อมปลายนา หน้าไถ รอยไถ กลางเพลิง และ ป๊ะล่อม* เรื่องสั้นของ ไม้ เมืองเดิม ส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องความรัก ตัวเอกมักถูกญาติของอีกฝ่ายหนึ่งรังเกียจเนื่องจากความยากจน หรือมีฉะนั้นก็เป็นศัตรูกัน และตัวละครเอกมักถูกเอาเปรียบและข่มขู่จนต้องกลายเป็นโจรในที่สุด

ตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม มักเป็นแบบฉบับของชาวชนบททั่วไป กล่าวคือ เป็นชาวนา ชาวประมง ลูกจ้าง ด้อยการศึกษา แต่กล้าหาญมีฝีมือทางการต่อสู้ ชื่อสัตย์ กตัญญู และรักศักดิ์ศรีของตน ส่วนฉากในเรื่องของ ไม้ เมืองเดิม มักเป็นฉากในชนบท ซึ่งมีสภาพเป็นท้องไร่ท้องนา ฝืนน้ำ ประเพณีพื้นบ้านต่างๆ

ในช่วง พ.ศ. 2488 เป็นช่วงที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามโลก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกกฎหมายควบคุมงานวรรณกรรมอย่างเข้มงวด โดยห้ามเขียนเรื่องการเมือง และบังคับให้ใช้คำสรรพนามได้เพียง “ฉัน” “เธอ” “เขา” และ “ท่าน” ซึ่งส่งผลกระทบต่อวรรณกรรมแนว

³⁰ กาญจนา ประสงค์เงิน, *การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน : 2501-2525* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 8.

³¹ ยศ วัชเสถียร, *มนัส จรรย์รงค์ และ ไม้ เมืองเดิม* (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2520), หน้า 70.

ชนบทแนวเดียวกับไม้ เมืองเดิมเป็นอย่างมาก ทำให้นักเขียนต้องหยุดเขียนชั่วคราว เช่น ยาขอบ และ แม่อนงค์ (มาลัย ชูพินิจ)

อย่างไรก็ตามชื่อของ มนัส จรรยงค์ ได้รับการกล่าวขานเมื่อเรื่องสั้น *ซาเก๊ะ* และ *จับตาย* ลงตีพิมพ์ในนิตยสารของกลุ่มนักเขียนชมรม "จักรวรรดิศิลปิน" ซึ่ง สด ภูมระโรหิต ก่อตั้งขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2487³² เรื่องสั้นของ มนัส จรรยงค์ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพและปัญหาของสังคมชนบทอย่างเด่นชัด เนื้อเรื่องนำเสนอปัญหาความอดอยากจนเกิดการลักขโมย ปัญหาด้านการหลอกลวง ทั้งการหลอกลวงของคนกรุงเทพฯ และการหลอกลวงของคนในท้องถิ่นเดียวกัน เช่นเรื่อง *เงินแดง* *เข้ากรุง* *น้ำบ่อหว่า* ปัญหาการเชื่อถือไสยศาสตร์ เช่น *กินเมีย* *กุมารทอง* *อ้ายน้อย* *แม่หมอล* รวมถึงปัญหาการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของข้าราชการในชนบท และอิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่ที่ทำลายความสุขของชาวชนบท เช่นเรื่อง *ศาลเตี้ย* *คุณปลัด* *ผู้มาจากกรุง* *คนบ้านเรา* จากในเรื่องสั้นของ มนัส จรรยงค์ มักใช้ฉากชายทะเลภาคใต้เป็นส่วนใหญ่

ทั้งมนัส จรรยงค์ และไม้ เมืองเดิม มีความโดดเด่นที่การนำเสนอวรรณกรรมแนวชนบท เพียงแต่ มนัส จรรยงค์ นิยมนำเสนอชนบททางภาคใต้ โดยสะท้อนภาพชีวิตอันเรียบง่ายของสังคมชนบท จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มเขียนเรื่องสั้นเกี่ยวกับชนบทจนได้รับความนิยม³³ ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์ของ วิทย์ ศิวะศรียานนท์

ภาพชีวิตในชนบทของ มนัส จรรยงค์ นั้นคล้ายๆ จากชีวิตประจำวันของชาวชนบทเท่านั้น มิได้มีเหตุการณ์ใหญ่โต นำตื่นเต้นที่จะนับได้ว่าเป็นโครงเรื่องที่ ต้องผูกขึ้นเช่นเรื่องของ ไม้ เมืองเดิม นักเขียนลูกทุ่งผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง³⁴

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กฎเกณฑ์ทางภาษาถูกยกเลิก รวมทั้งอุปกรณ์การพิมพ์มีความพร้อมมากขึ้น วงการวรรณกรรมเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง เกิดนักเขียนใหม่ๆ ขึ้นหลายคน เช่น อิศรา อมันตกุล ศิริรัตน์ สถาปนวัฒน์ สุวัฒน์ วรดิลก เสนีย์ เสาวพงศ์ รวมถึง อุษณา เพลิงธรรม ฯลฯ

ความเคลื่อนไหวของวรรณกรรมกับสังคม ทำให้เกิดการโต้เถียงกันเป็นอย่างมากทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยว่า ศิลปะเพื่อศิลปะหรือศิลปะเพื่อชีวิตอย่างใดถูกต้อง นักวิจารณ์และ

³² กาญจนา ประสงค์เงิน, *การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน* : 2501-2525, หน้า 9.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³⁴ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, "มนัส จรรยงค์ เพชรน้ำหนึ่งแห่งวรรณกรรมลูกทุ่ง," ใน *อนุสรณ์ มนัส จรรยงค์* (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์การพิมพ์, 2509), หน้า 22.

นักเขียนบางคนมีความเห็นว่าศิลปะควรรับใช้ชีวิต ชีวิตในที่นี้หมายถึงชีวิตของมวลชน ศรีบูรพา เคยกล่าวไว้ว่า “ทำอย่างไรจึงจะทำให้ศิลปะนั้นเป็นประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์อย่างไพศาลที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” และ “จะใช้ศิลปะเพื่อเป็นคุณแก่คนส่วนมากหรือเป็นคุณแก่คนส่วนน้อย”³⁵

แนวความคิดศิลปะเพื่อชีวิตทำให้เกิดกลุ่มนักเขียนคลื่นลูกใหม่ซึ่งได้แก่ ศรีบูรพา ทวี เกตะวันดี นายผี เปลื้อง ณ นคร จิตร ภูมิศักดิ์ และ ลาว คำหอม มีผู้กล่าวถึงลักษณะของ “ศิลปะเพื่อชีวิต” จากผลงานของนักเขียนเหล่านี้ไว้ว่า “ศิลปะควรจะมีวัตถุประสงค์ที่จะขบปัญหาที่สังคมในปัจจุบันเผชิญอยู่ และสนับสนุนความสุขความเจริญของมนุษย์ในสังคมทั้งในด้านส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่และขจัดอุปสรรคและความอยุติธรรมต่างๆ”³⁶ ด้วยเหตุนี้ นักเขียนจึงเสนองานเขียนเพื่อเสนอความเป็นจริงในสังคมให้ผู้อ่านได้ตระหนัก และกล้าเผชิญหน้าแทนจะหลีกเลี่ยงไปหาความอภิรมย์เช่นงานเขียนเน้นความสนุกสนานในยุคก่อนหน้า และพยายามปลุกเร้าสำนึกของผู้คนให้ร่วมมือกันต่อสู้กับปัญหา ขบไล่ความอยุติธรรมออกไปจากสังคม ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีหน้าที่เป็น “กระจกเงาสะท้อนสังคม”³⁷ งานเขียนของนักเขียนกลุ่มนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความอดอยาก ยากจน ความทุกข์ยากในด้านความเป็นอยู่ และการถูกเอารัดเอาเปรียบของคนในสังคมระดับชาวนา กรรมกร คนยากจน หรือคนที่ประสบปัญหาต่างๆ ในสังคม เพื่อตีแผ่ให้สังคมรับรู้ถึงสภาพความทุกข์ของผู้คนและเพื่อส่งเสริมชาวชนบทให้ดีขึ้น เรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหาดังกล่าวได้แก่เรื่อง *คนพวกนั้น คำขานรับ และ ขอแรงหน่อยเถอะ* ของ ศรีบูรพา และ *ต่อตระกูลหมอ คำตอบเหล่านั้นอยู่ที่ไหน* ของนายผี เรื่อง *เขียดขาคำ คนหมู หมอเถื่อน พ้าโปรด* ของ ลาว คำหอม เรื่อง *นาฟางลอย ผ่นเดือนหก* ของ รมย์ รติวัน

เรื่องสั้นในช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชนบทเป็นดินแดนที่ทุกข์ยาก ต้องประสบกับปัญหาทางธรรมชาติ อาทิ ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาการขาดแคลนน้ำและอาหาร และความด้อยพัฒนา ไม่มีสาธารณะสุขที่ดี อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนเจ้าของที่นาหรือพ่อค้าคนกลาง

³⁵บรรจง บรรเจอดศิลป์, *ศิลปะวรรณคดีกับชีวิต* (กรุงเทพฯ : กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 69.

³⁶วิทย์ ศิวะศรียานนท์, *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์* (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2504), หน้า 135.

³⁷รินฤทัย ลัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 56.

ต่อมาหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารปกครองประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรี ก็ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17³⁸ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลให้วรรณกรรมสะท้อนปัญหาสังคมเมืองชบเซาเท่านั้น แต่วรรณกรรมเพื่อชีวิตชนบทก็ชบเซาลงด้วยเช่นเดียวกัน เรื่องสั้นจึงกลับไปสู่แนวพาฝันที่เสนอเรื่องราวของความรักหรือบิดูเดือด บางครั้งก็เป็นเรื่องในลักษณะซ้ำชั้น ช่วงนี้เองที่ทำให้เกิดชุดเรื่องสั้นเชิงประสบการณ์ เช่น *ชุดเหมืองแร่* ของ อาจันต์ ปัญจพรรค์ *ชุดตำรวจ* ของ ปกรณ์ ปิ่นเฉลียว *ชุดประปา* ของ ไมตรี ลิมปิชาติ *ชุดโบราณคดี (ขุนเดช)* ของ สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นต้น

ช่วง พ.ศ. 2506 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นอำนาจ³⁹ จอมพลถนอม กิตติขจรได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยดำเนินนโยบายทางการบริหาร การปกครองและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สืบต่อจากจอมพลสฤษดิ์ แต่จากบุคลิกที่ประนีประนอมทำให้จอมพลถนอมไม่สามารถควบคุมกลุ่มพลังอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่หลายกลุ่มในคณะรัฐบาลได้อย่างเด็ดขาด ประกอบกับหนังสือพิมพ์เปิดโปงการโกงกิน การมีอนุภรรยาจำนวนมาก การแย่งชิงมรดกและทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้ประชาชนได้รู้ความเลวร้ายของเผด็จการ ประชาชนเริ่มวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล อีกทั้งประเทศชาติมีหนี้สิน ขาดดุลการค้ากับต่างประเทศจำนวนมาก ค่าครองชีพสูง คนชนบทอพยพเข้ามาขายแรงงานในเมือง คดีอาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น สินค้าแพงแต่กลับมีความฟุ้งเฟ้อด้านค่านิยมและวัฒนธรรม ประชาชนไม่พอใจรัฐบาล ดังนั้นรัฐบาลจอมพลถนอมจึงยอมผ่อนปรนความตึงเครียดทางการเมือง โดยการปล่อยนักโทษทางการเมืองที่ถูกจับกุมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ และอนุญาตให้ออกหนังสือพิมพ์ใหม่ได้ ผ่อนปรนให้มีเสรีภาพในการเขียนวิจารณ์การเมืองและการบริหารงานของรัฐบาลมากขึ้น

การผ่อนคลายทางการเมืองภายหลังอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยที่เคยเงียบเหงากลับคึกคักขึ้น นักศึกษาที่เคยสนใจแต่กิจกรรมสนุกสนาน เริ่มต้นตัว และวิเคราะห์บทบาทของตนเองมากขึ้น นักศึกษามีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำประโยชน์แก่สังคมภายนอก

กลุ่มนักเขียนจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ต่างไม่พอใจกับสภาพสังคม การปกครอง และลักษณะวรรณกรรมประเภทพาฝันและบิดูเดือด ในด้านเรื่องสั้นนักเขียนกลุ่มนี้มีความเห็นต่างไป

³⁸ กาญจนา ประสงค์เงิน, *การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน : 2501-2525*, หน้า 14.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จากนักเขียนเก่า กล่าวคือแทนที่จะเน้นโครงเรื่องและการจับกุมตามแบบของโอ. เฮนรี่ กลับเน้นที่อารมณ์และการเดินทางแห่งความคิดของตัวละครเป็นสำคัญ⁴⁰

เรื่องสั้นที่นำเสนอปัญหาสังคมชนบทเช่นเรื่อง *แล้งเข็ญ* ของ สุรัชย์ จันทิมารธ ที่สะท้อนให้เห็นผลของความแห้งแล้งใน พ.ศ. 2497 ทำให้คนชนบทบางกลุ่มอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่ก็ต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก เรื่อง *ทากชีวิต* ของ มนูญ วัฒนโกเมธ สะท้อนให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเอาเปรียบเบียดเบียนชาวชนบท เรื่องสั้นเรื่อง *เรื่อง "บักลี"* ของ พิมพวรรณเมธ สะท้อนให้เห็นความคดโกงของนายทุนที่มีต่อชาวนา นอกจากนี้ยังมีเรื่อง *สัมปLOYดดอกเหลือง* ของ ไพบุลย์ สุวรรณภฎ *แค้นของคำพา* ของ วิสา คัญทัพ และ *คนกล้า* ของ สำเร็จ คำพะอุ เป็นต้น

เรื่องสั้นยังนำเสนอปัญหาของความยากแค้น อดอยากของชาวนา แต่ได้เสนอประเด็นใหม่คือประเด็นของการคดโกงของข้าราชการ เช่นเรื่อง *ทากชีวิต* ที่ตัวละครต้องการเช่ารถแท็กซี่แต่เจ้าหน้าที่อ้างว่ามีแต่เช่าที่ให้ผู้ส่วนตัว ถ้าหากอยากจะได้ ต้องเซ็นสัญญาเงินกู้

หลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แนวการเขียนวรรณกรรมกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการแปลงานลักษณะนี้จากต่างประเทศ นำผลงานศิลปะเพื่อชีวิตยุคก่อนหน้ามาพิมพ์เผยแพร่ และแต่งขึ้นมาใหม่ นักเขียนเรื่องสั้นที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ วิสา คัญทัพ สถาพร ศรีสังข์ จักรินทร์ ไชยวัฒน์ อุดร ทองน้อย วัฒน์ วรรณยางกูร รวี โดมพระจันทร์ โกสม พิสัยสุวัฒน์ ศรีเชื้อ กรณ์ ไกรลาส วินัย บุญช่วง พิบูลศักดิ์ ละครพล สมคิด สิงสง ประเสริฐ จันด้ามานพ ถนอมศรี และบัณฑิต กลั่นขจร ฯลฯ เนื้อหาปลุกเร้าประชาชนให้ลุกขึ้นต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม กระตุ้นการต่อสู้ของนักศึกษาประชาชน นอกจากนี้ยังสะท้อนชีวิตอันยากแค้นและถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน เช่นเรื่อง *แก้วหยดเดียว* ของ ศรีดาวเรือง สะท้อนภาพชีวิตของชาวไร่ชาวนาที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของที่ดิน เจ้าของเงินกู้และนายทุน เช่นเรื่อง *นกน้ำฟ้า เหยื่อ คนในนา* ของ สถาพร ศรีสังข์ เรื่อง *คนย่าง เด็กชายก่อนไปโรงเรียน ภูกินนา* ของวัฒน์ วรรณยางกูร

ในรอบปี พ.ศ. 2518 มีผู้สรุปลักษณะงานวรรณกรรมทั้งเรื่องสั้น บทละคร และบทร้อยกรองไว้ว่า "งานเขียนเหล่านี้เป็นงานสร้างสรรค์ที่จะสะท้อนภาพคนทุกข์ สะท้อนภาพความยากไร้ ความกันดาร และชี้ทางออกให้ประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ผู้ถูกเอาเปรียบลุกขึ้นต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมเพื่อชีวิตที่ยิ่งใหญ่อีกช่วงหนึ่ง"⁴¹

เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นับได้ว่าเป็นเหตุการณ์พลิกผันเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พร้อมกับประกาศกฎอัยการศึกทั่วประเทศ ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราช

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁴¹ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, *สายธารวรรณกรรม* (กรุงเทพฯ : แสงรุ่ง, 2522), หน้า 113.

อาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ยกเลิกรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี จากนั้นได้แต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งถูกขนานนามว่า “รัฐบาลหอย” โดยเปรียบรัฐบาลเสมือนเป็นเนื้อหอย มีทหารที่เปรียบเสมือนเปลือกหอยเป็นผู้ให้ความคุ้มครอง⁴² นโยบายที่เด่นที่สุดของรัฐบาลชุดนี้คือการต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ อีกทั้งมีการปลูกความรู้สึกชาตินิยม และมีกิจกรรมแปลกๆ เช่น การพยายามสร้างเสาธงให้สูงมากๆ ทำให้รัฐบาลถูกมองในแง่ตลกหรือเกินเลย จนมีเสียงเยาะเย้ย ถากถาง

การเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำในช่วงเวลาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวรรณกรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการใช้ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 42 ซึ่งให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานการพิมพ์ที่จะสั่งปิดหนังสือพิมพ์หรือยึดหนังสือใดๆ ก็ได้อย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการยึดและทำลายเอกสารสิ่งพิมพ์ที่อ้างว่าเป็น “เอกสารคอมมิวนิสต์” เป็นจำนวนมาก นักเขียนและนักวิชาการหลายคนถูกจับในข้อหาภัยสังคม เหตุการณ์เหล่านี้เป็นผลให้นักศึกษา นักเขียน ปัญญาชน จำนวนมากเลือกเดินทางเข้าป่า ส่วนที่ยังอยู่ก็ต้องจำกัดทำที่ของตนเอง อีกทั้งรัฐบาลได้ประกาศรายชื่อหนังสือต้องห้าม ทำให้วรรณกรรมประเภทเพื่อชีวิตต้องหยุดชะงักการพิมพ์หรือหายไปจากตลาดไปเลย นับได้ว่าวรรณกรรมไทยยุคนี้กลับตกอยู่ในความเงียบอีกครั้ง⁴³

เรื่องสั้นในช่วง พ.ศ. 2501-2525 ยังคงนำเสนอปัญหาของความยากจนซึ่งเป็นผลมาจากความแห้งแล้งทางธรรมชาติของชนบท อันนำไปสู่การอพยพเข้าสู่เมือง เรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นว่าคนในชนบทอดอยากจนต้องกินรำข้าวแทนข้าว ทำให้เป็นโรคขาดอาหาร ดังที่ปรากฏในเรื่อง *คนหมู* ของ ลาว คำหอม หรือ *หนุ่มสาวที่ไม่อาจทนทุกข์ต่อสภาวะฝนแล้งได้* ต่างก็มุ่งหน้าอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ส่วนผู้ที่ยังอยู่ในชนบทก็ต้องต่อสู้ดิ้นรนจากความหิว ดังในเรื่อง *สิ่งที่หลงเหลือ* ของ บัณฑิตูร กลั่นขจร ความอดอยากยัง และการต่อสู้ดิ้นรนดังกล่าวทำให้คนต้องทำร้ายกันเพื่อชีวิตอยู่รอดเช่นในเรื่อง *ปลาชีวิตตัวสุดท้ายที่ทุ่งกุลาร้องไห้* ของ จารึก ชมพูพล

ความแห้งแล้งยังทำให้คนในชนบทตัดสินใจเข้าป่าเป็นคอมมิวนิสต์เพื่อหนีความทุกข์ยาก เช่นในเรื่อง *การเมืองกลางทุ่ง* ของ เฉลิมศักดิ์ ศิลาวร อย่างไรก็ตาม ผลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)⁴⁴ ที่มุ่งเน้นการระดมทรัพยากรธรรมชาติมาลงทุนให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจมากที่สุด ส่งเสริมบทบาทของเอกชนในทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม ได้ส่งผลทำให้เกิดการทำลายธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ทำให้ธรรมชาติขาดสมดุลย์จนเกิดความ

⁴² ดนยา วงศ์ณะชัย, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 93.

⁴³ รินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า 54-55.

⁴⁴ รัตนา อัทธภูมิสุวรรณ, *สังคมไทยกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต* (กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2542), หน้า 40.

แปรปรวน เรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาจากการทำลายธรรมชาติดังกล่าวสะท้อนไปสู่สังคมชนบท กล่าวคือทำให้ชนบทแห้งแล้ง และหากฝนตก ก็จะตกจนน้ำท่วมมนา เช่นเรื่อง *น้ำตกที่ไม่มีจะไหล* ของ คัมภีร์วรรณ และ *กล้วย* ของ ภูษิต นักร้อง

นอกจากนี้ เรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อคนชนบทอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับวิถีชีวิตที่ต้องแข่งขันต่อสู้ดิ้นรน จึงต้องมาเป็นขอทานในที่สุด เช่นเรื่อง *แม่...บ้านเฮาอยู่ไผ่* ของ นิรันดร์ดี บุญจันทร์

เรื่องสั้นที่สะท้อนภาพสังคมชนบทยังเสนอปัญหาที่ชาวชนบทได้รับจากระบบการทำงานของรัฐที่ล่าช้า ขาดความเอาใจใส่ที่จะพัฒนาให้ชาวชนบทมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยทั่วถึงกัน รวมทั้งวางอำนาจ ชูตรีต และตักตวงผลประโยชน์มาเป็นของตน เช่นเรื่อง *รอไม่ได้* ของ สาริกาแดง และ *หัวใจเกี่ยวดาว* ของ สะอาด จันทร์ดี *ข้าวแค้น* ของ วัฒน์ วรรณยางกูร เป็นต้น

คนชนบทยังได้รับผลกระทบจากการเอาเปรียบจากพ่อค้าที่กดราคาสินค้า หรือหักกำไรจนไม่สมกับแรงงานที่ได้ลงไป เช่นเรื่อง *อาภัพหลง* ของ บุญผาน คงขวาง และ *ที่เห็นและเป็นอยู่* ของ คมทวน คันธนู ภาพต่างๆ เหล่านี้ในเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นว่าคนชนบทตกเป็นเบี้ยล่างของกลุ่มอิทธิพลและอำนาจรัฐที่คอยกดขี่ข่มเหงอยู่เสมอ

เรื่องสั้นยังสะท้อนภาพของการเชื่อถือไสยศาสตร์ของคนชนบท เช่นเรื่อง *ไอ้ผีปู่ตา* ของ ทองดี สีลำดวน เรื่อง *หวังว่าวันที่พันโค่น* ของ ประเสริฐ จันดำ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญที่เข้ามาสู่หมู่บ้านและชาวบ้านเต็มใจรับความเจริญโดยไม่ไตร่ตรอง เช่นเรื่อง *สิ่งที่มาถึง* ของ ประเสริฐ จันดำ ที่ชาวบ้านคลั่งไคล้กับไฟฟ้าและโทรทัศน์ จนลืมสนใจงานและวัวควายที่เลี้ยงไว้กลางทุ่ง

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์สงครามเวียดนามที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2503-2516 สหรัฐอเมริกาได้ทำความตกลงกับประเทศไทยเพื่อขอสร้างฐานทัพอากาศในไทย คือที่อุ้มตะโก จังหวัดชลบุรี ตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอุดรธานีไว้สำหรับโจมตีฝ่ายตรงข้าม เมื่อฐานทัพอเมริกันสร้างเสร็จ และมีทหารอเมริกันมาประจำก็ส่งผลให้เมืองดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว⁴⁵ การพัฒนาดังกล่าวทำให้สังคมชนบทบริเวณรอบฐานทัพเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตและค่านิยมของคนชนบท ผู้หญิงอยากกรวยเร็วจนต้องไปทำงานเป็นผู้หญิงบริการทางเพศ ส่วนผู้ชายก็เปลี่ยนจากทำงานในไร่มาเป็นการทำงานตามบาร์ เช่นเรื่อง *ลุงเนียน* ของ ประเสริฐ พิจารณ์โสภณ และ *ป้าย* ของ ลาว คำหอม

⁴⁵พินิจ ทองโสภิต, *สงครามเวียดนามและไทยจะเป็นเวียดนามแห่งที่ 2 หรือไม่* (กรุงเทพฯ: จรัลสนิทวงศ์, 2516), หน้า 283-336.

นอกจากนี้เรื่องสัณยังสะท้อนภาพของความเจริญที่คืบคลานเข้าสู่ชนบท ทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลง ก่อเกิดเป็นปัญหาใหม่ๆ เช่น การย้ายจากความเจริญทำให้คนชนบทสะสมวัตถุเช่นเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ หรือหลงใหลกับแสงสีของความเจริญ เช่น บุญพาทย์มอแคนของ ประเดิม เต็มมี เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2523 รัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศใช้นโยบาย 66/23 ซึ่งมีสาระสำคัญในการใช้นโยบายทางการเมืองนำการทหาร⁴⁶ ทำให้ผู้นำนักศึกษาปัญญาชนและกรรมกรที่เคยเข้าร่วมกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กลับเข้ามามอบตัวต่อทางการ ประกอบกับสถานการณ์ภายในพรรคคอมมิวนิสต์เองก็ประสบปัญหาความขัดแย้งภายในและขาดการสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศ วิกฤตการณ์เช่นนี้ทำให้ความเชื่อมั่นและความศรัทธาของปัญญาชนไทยต่อแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มคลอนแคลน ส่งผลให้ความเลื่อมใสต่อวาระกรรมตามแนวคิดมาร์กซ์พลอยลดน้อยลงไปด้วย กระทั่งนำมาสู่ข้อเสนอให้มีการทบทวนและปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในการสร้างสรรค์วาระกรรม วาระกรรมแนวเพื่อชีวิตเข้าสู่ภาวะอิมพัลส์อันเนื่องมาจากเนื้อหา รูปแบบของเรื่องสั้นที่มักนำเสนอเรื่องราวของความทุกข์ยากของกรรมกร ชาวนา ชาวชนบท อย่างมากมายจนกลายเป็นสูตรสำเร็จ ทำให้นักเขียนหลายคน “พากันเกร็งหวาดกลัวโรคสูตรสำเร็จถึงกับเก็บปากกาเงียบ”⁴⁷ วาระกรรมที่สะท้อนภาพสังคมชนบทจึงลดน้อยลงมาก ขณะที่วาระกรรมสะท้อนภาพสังคมในเมืองกลับมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม งานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ปัญญาชนที่กลับมาจากป่า ได้สะท้อนชีวิตของคนชนบทที่ต้องพบกับความแปลกแยกกับแนวความคิดที่เปลี่ยนไปภายหลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยล่มสลาย เรื่อง *หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา* ได้สะท้อนภาวะความงังงาย ความไม่เข้าใจ และความรู้สึกแปลกแยกของคนชนบทที่มีต่อแนวความคิดและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ลูกชายคนโตของหญิงชราตายในฐานะวีรบุรุษของพรรคคอมมิวนิสต์ และลูกชายคนเล็กต้องตายในฐานะคนทรยศต่อพรรคฯ แต่เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองคลี่คลาย ลานหินที่เคยเป็นสถานที่ตายของลูกทั้งสองกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่ หญิงชราไม่เข้าใจว่าลูกทั้งสองตายไปเพื่ออะไร

ความแปลกแยกดังกล่าวจึงไม่ใช่ความแปลกแยกกับการต่อสู้ดิ้นรนในเมืองเหมือนเรื่องสั้นที่สะท้อนสังคมเมือง แต่เป็นความแปลกแยกต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท อันมีผล

⁴⁶ ธีัญญา สังขพันธานนท์, *วาระกรรมวิจารณ์* (กรุงเทพฯ : นาคกร, 2539), หน้า 146.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

มาจากแนวคิดและสถานการณ์ ชาวชนบทจึงยังคงตกอยู่ในฐานะของผู้แปลกแยกจากสังคมโดยรวมของประเทศไทย

เรื่องสั้นในช่วงนี้ยังคงนำเสนอภาวะของความแร้นแค้น อุดอยากของชาวชนบท การอพยพเข้าสู่เมือง ปัญหาความแห้งแล้งอันเกิดจากภัยธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่มีรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่นเรื่อง *จดหมายถึงประธานรัฐสภา* ของ จำลอง พึ่งชลจิตร ผู้แต่งใช้วิธีการทางจดหมายในเชิงเสียดสีล้อเลียนการสร้างสนามกอล์ฟอย่างมากมายในประเทศไทยจนทำลายธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่น

ช่วงเวลา พ.ศ. 2536-2537 เรื่องสั้นยังสะท้อนสังคมชนบทสืบต่อจากช่วงก่อนหน้า กล่าวคือสะท้อนให้เห็นถึงความยากจน ความแร้นแค้น การอพยพเข้าสู่เมือง การขายแรงงาน ปัญหาความแห้งแล้งอันเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า แต่ก็ปรากฏประเด็นของสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเป็นผลมาจากโรงงานอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน เช่นเรื่อง *น้ำเน่า* ของ ประเกียรติ ชุนพล

เรื่อง *น้ำเน่า* สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการปล่อยน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมจนทำให้หลายหมู่บ้านต้องประสบกับภาวะน้ำในลำคลองหลายหมู่บ้านเป็นพิษจนทำให้ปลาตายทั้งหมู่บ้าน ผู้เขียนยังขยายประเด็นไปที่ความไม่เอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่รัฐด้วยเช่นกัน เมื่อชาวบ้านร้องเรียนผ่านเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดมีการประชุมหาข้อตกลงระหว่างโรงงานกับชุมชน แต่ก็ตกลงกันไม่ได้ ทำให้โรงงานยังปล่อยน้ำเสียตามเดิมโดยที่รัฐไม่มีอำนาจเข้าควบคุมแต่อย่างใด

เรื่องสั้นเรื่องนี้นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเกิดจากโรงงานใกล้หมู่บ้านแล้ว ยังเชื่อมโยงประเด็นต่อไปว่าเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐเข้าข้างเจ้าของโรงงาน ชาวบ้านยังต้องรับผลกระทบต่อไป อำนาจของชาวชุมชนไม่อาจเหนืออำนาจของเงินไปได้ และคนชนบทยังตกอยู่ในฐานะของผู้ถูกกระทำอยู่ร่ำไป นอกจากนี้ยังเรื่องสั้นยังสะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมชนบทถูกคุกคามจากอำนาจรัฐจนต้องหนีเข้าป่าจับปืนเป็นผู้ก่อการร้าย เช่น เรื่อง *บทกวีแห่งเทือกเขา* ของ ยดา สะเซิมเซ็ง อีกทั้งนักเขียนยังใช้เนื้อหาแปลกใหม่เพื่อสะท้อนสังคมชนบท เช่น *อาเพศกำสรวล* ของ วินทร์ เลียววาริณ การทำลายธรรมชาติส่งผลต่อสภาพอากาศจนทำให้หิมะตก อีกทั้งสะท้อนการสูญเสียที่ดินของชาวชนบทให้แก่ความเจริญ เช่นเรื่อง *ที่ดินติดถนนสี่เลน* ของ วีระ สูดสังข์

กล่าวโดยสรุป ไม้ เมืองเดิม และมนัส จรรย์รงค์ คือนักเขียนที่ทำให้วรรณกรรมแนวชนบทได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย กระทั่งต่อมาแนวความคิดศิลปะเพื่อชีวิตทำงานเขียนที่เสนอความทุกข์ยาก ความไม่ยุติธรรมในสังคมเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะการสะท้อนความอดอยาก แค้นของชาวนา ความทุกข์ยากของกรรมกรและคนยากจน การเอาไรต์เอาเปรียบของนายทุน และปัญหาความแห้งแล้งทางธรรมชาติ

เรื่องสั้นแนวชนบทที่เขาหลงจากนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และกลับมามีความเคลื่อนไหวอีกครั้งเมื่อจอมพลสฤษดิ์สิ้นอำนาจ นักเขียนใช้กลวิธีการเขียนตามแบบ โอ. เฮนรี่ แต่เรื่องสั้นในช่วงนั้นก็ยิ่งนำเสนอความยากแค้นของชาวนาและการคดโกงของข้าราชการ เรื่องสั้นแนวชนบทได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นอกจากสะท้อนสังคมแล้ว ยังชี้ให้เห็นชนชั้นแรงงานและชาวนาลุกขึ้นต่อสู้กับอำนาจความไม่เป็นธรรมต่างๆ ในสังคม แต่หลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เมื่อนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี มีการกวาดล้างการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้นิสิตนักศึกษาปัญญาชน รวมทั้งนักเขียนนักหนังสือพิมพ์หนีเข้าป่า ทำให้วรรณกรรมไทยต้องตกอยู่ในความเงียบอีกครั้ง

ในช่วงนั้นนอกจากเรื่องสั้นจะนำเสนอภาวะของความอดอยากแห้งแล้ง การกดขี่ข่มเหงของเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความยากจนที่ทำให้ชาวชนบทต้องเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วย อีกทั้งผลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างมากและก่อให้เกิดความแห้งแล้งมากยิ่งขึ้น เรื่องสั้นจึงสะท้อนสภาพชีวิตของคนชนบทที่ต้องอพยพหนีความแห้งแล้งเข้าสู่กรุงเทพฯ เช่นกัน

พ.ศ. 2503-2516 สถานการณ์สงครามเวียดนามส่งผลให้มีการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย กลายเป็นโอกาสให้สังคมชนบทพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก ทำให้หญิงชนบทกลายเป็นผู้หญิงหากิน และชายหนุ่มกลายเป็นคนทำงานในบาร์ ความเจริญทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงไปและก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การถูกข่มขืนจากความเจริญทางวัตถุ

ในปี พ.ศ. 2523 เมื่อรัฐบาลใช้นโยบายการเมืองนำการทหาร ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยค่อยๆ สลายตัวไปในที่สุด นิสิตนักศึกษาปัญญาชนและนักเขียนกลับเข้าสู่เมืองและได้ผลิตผลงานวรรณกรรมออกมามากมาย สะท้อนให้เห็นว่าคนชนบทตกอยู่ในภาวะงงงัน สับสนแปลกแยกอันเกิดจากการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์ คนชนบทแปลกแยกไปจากสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้น วรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตเข้าสู่จุดอิ่มตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตที่สะท้อนสังคมชนบทเขียนขึ้นในลักษณะที่เป็นสูตรสำเร็จ งานเขียนจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์มากมาย จนนักเขียนไม่กล้าเขียนงานออกมาในแนวเดิม และหันไปนำเสนอกลวิธีและเนื้อหาแบบใหม่ ทำให้วรรณกรรมที่สะท้อนสังคมชนบทในยุคต่อมามีความหลากหลายของกลวิธีและเนื้อหาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมด จะเห็นได้ว่า เรื่องสั้นได้ผูกโยงเกาะเกี่ยวอยู่กับพัฒนาการของสังคมไทยมาโดยตลอด นับตั้งแต่เรื่องสั้นเรื่องแรกได้อุบัติขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าในช่วงแรกๆ รูปแบบที่รับเข้ามาใหม่จากตะวันตกทำให้เกิด

กรณีบาดหมางต่างๆ สืบเนื่องจากความไม่เข้าใจในกลวิธีการแต่งที่รับเข้ามา แต่เรื่องสั้นก็ได้รับการปรับปรุงจนสามารถกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยได้ในที่สุดและได้รับความนิยมมาจวบจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพสังคมสะท้อนออกมาในเรื่องสั้นนับตั้งแต่เรื่องสั้นเรื่องแรกที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคม แม้ว่าโดยมากจะเป็นภาพการล้อเลียนพระหรือเจ้านายชั้นสูง แต่ทว่าเนื้อหาดังกล่าวถือได้ว่าหยั่งรากลงแล้วในสังคมไทย แม้ว่าในสมัยดังกล่าวเนื้อหาประเภทนี้จะไม่เป็นที่ยอมรับมากนัก เรื่องสั้นเองก็ได้คลี่คลายลงมาสู่เรื่องของความรักกระจุกกระจิม และถ่ายทอดชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนชนชั้นกลาง แม้จะดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆอันมีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิงและตลกขบขัน แต่ทว่าก็สามารถทำให้มองเห็นทัศนคติของคนในสังคมในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการยึดมั่นในศีลธรรม หรือการคลุ้มคลั่งของคนในสมัยนั้นบางส่วนไม่เห็นด้วย

เมื่อมาถึงยุคของการต่อสู้ของประชาชนในเหตุการณ์ วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เรื่องสั้นถูกนำมาใช้เป็นอาวุธเพื่อชี้นำสังคม ตีแผ่ความอยุติธรรม และแสดงจุดยืนของนักเขียนในอันที่จะนำพาสังคมไปสู่เสรีภาพ รวมถึงระบายความคับแค้นของผู้คนในระดับชั้นต่างๆ และถึงแม้เรื่องสั้นจะจำต้องเงียบหายไปหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ด้วยเหตุทางการเมือง แต่สุดท้ายแล้วเรื่องสั้นก็กลับมาอีกครั้งหลังจากนั้น และเป็นการกลับมาที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางเนื้อหาและรูปแบบ เรื่องสั้นได้กำหนดบทบาทตัวเองที่จะเอ่ยถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่ รวมทั้งยังได้สะท้อนภาพของความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในระดับชั้นต่างๆที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2538 เรื่องสั้นได้ละทิ้งกฎเกณฑ์หรือสูตรสำเร็จของเรื่องสั้นในอดีต แต่ให้อิสระในการวางรูปแบบตามความถนัดของผู้แต่ง ส่วนเนื้อหา มักจะเน้นที่สำนึกของผู้คนต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว และบรรยากาศของเรื่องมีทำที่ดูเดือดก้ำว้าวมากขึ้น พัฒนาการของเรื่องสั้นในปัจจุบันไม่เคยหยุดยั้งตนเองในการแสดงสำนึกต่อสังคมในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของโลก และสังคมที่ตนอาศัยอยู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย